

ΜΙΛΟΥΝ
Ο ΚΥΡΙΑΚΟΣ
ΚΑΤΖΟΥΡΑΚΗΣ
ΚΑΙ Η ΚΑΤΙΑ
ΓΕΡΟΥ

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ
ΣΤΟΝ ΚΩΣΤΑ ΤΕΡΖΗ

Πρόσφατα, με μερικούς φίλους είχαμε οργανώσει μια σειρά προβολών για τον «ρεαλισμό στον ελληνικό κινηματογράφο» με μια επιλογή ταινιών που περιλάμβανε το «Μέχρι το πλούτο» του Αλέξη Δαμιανού, το «Πρόσωπο με πρόσωπο» του Ροβέρτου Μανθούλη, το «Κιέριουν του Δάμου Θέου», την «Αναπαράσταση» του Θόδωρου Αγγελόπουλου... Βλέποντας αυτές τις ταινίες με τη χρονολογική τους σειρά, και στη συνέχεια τις «Μίκρες εξεγέρσεις» στην προβολή στην Ταινιοθήκη, συνειδητοποίησα ότι ξαναπάνεις σήμερα αυτό το νήμα του ρεαλισμού, κάπου σαράντα χρόνια μετά...

Κυριάκος Κατζουράκης: Ναι, δεν έχεις άδικο... Με την προσθήκη και του «Προξενιό της Άννας» του Παντελή Βούλγαρη, εκείνο το ρεύμα εγκαταλείφθηκε. Και το ίδιο συνέβη και στον χώρο της ζωγραφικής. Μία μικρή ομάδα ζωγράφων συνέχισε να ασχολείται με το ζήτημα αυτό. Δεν είναι μια τάση, είναι μια συνολική άποψη, είναι ένας τρόπος σχεδόν απόλυτος. Είναι ελάχιστοι οι ζωγράφοι που συνεχίζουν - και δεν μιλάω για τους καινούργιους που κάνουν αυτόν τον ναυαραλιστικό ρεαλισμό, εννοώ την κληρονομιά του ρεαλισμού της γενιάς του '30: Τα πρώτα έργα του Μόραλη, ο δουλειά του Τσαρούχη τότε, η «κοσμική» πλευρά του Κόντογλου, ο πρώιμος Τέτος... Εμείς πήραμε οιχυγόνο όταν κάναμε την ομάδα των «νέων ρεαλιστών» στα χρόνια της κούντας...

Ποιο είναι το νόημα που έχει για σένα ο ρεαλισμός;

Κ.Κ.: Για μένα, όταν μιλάμε για ρεαλισμό, συμπεριλαμβάνεται οπωσδήποτε και ο χώρος των αισθημάτων. Άλλα στον κινηματογράφο ο χώρος των αισθημάτων αντικαταστάθηκε από έναν φορμαλισμό, φτάνοντας μέχρι την επιβράβευσή τους... Από τις καινούργιες ταινίες, των τελευταίων χρόνων, μονάχα η «Στρέλλα» του Πάνου Κούντρα έχει ρεαλισμό με αίσθημα. Με εντυπωσίασε, την είδα και λέω τι μοντέρνο σινεμά είναι αυτό!

Ξέρετε, ο Γιάννης Κοκιασμένος είπε για τη «Στρέλλα»: «Επαιξά σε αυτή την ταινία

«Ο καλλιτέχνης να πάει στα σχολεία, στις φυλακές, στις υποβαθμισμένες

Δύσκολα θα μπορούσα να αποτυπώσω στο χαρτί τις ώρες που έχουμε περάσει με τον Κυριάκο Κατζουράκη και την Κάτια Γέρου συζητώντας για κινηματογράφο, πολιτική, θέατρο, ζωγραφική, ψάχνοντας τα σημεία συνάντησης πολιτισμού, πολιτικής και «καθημερινότητας». «Επιτέλους, ένα άνοιγμα ελπίδας για το μέλλον», μου είπαν μόλις συναντηθήκαμε μετά τις εκλογές. Για τον Κυριάκο Κατζουράκη πι σχέση του με τον κινηματογράφο έχει αφετηρία το «Κιέριον» του Δήμου Θέου στα 1967, όπου ερμήνευε έναν από τους βασικούς ρόλους, τον πηγέτη των φοιτητών, ενώ ακολούθησε η συνεργασία του με τον Παντελή Βούλγαρη στο «Προξενιό της Άννας» στη σκηνικά της ταινίας και με τον Θόδωρο Αγγελόπουλο στις «Μέρες του '36». Μέσα στην κούντα συνεργάστηκε με την ομάδα των «νέων ρεαλιστών» ζωγράφων. Μακροχρόνια συνεργασία είχε και με το Θέατρο Τέχνης και από το 1991 με την Ομάδα Τέ-

γιατί είμαι κομμουνιστής»...

Κάτια Γέρου: Το καταλαβαίνω απολύτως. Ξέρεις γιατί;

Γιατί η ταινία καταλήγει σε συμφίλωση, σε καταλόπον, δεν είναι κάπι εντ αυτό. Ο ήρωας αυτός, ο «Ελληναράς», ο μάτσο, νιώθει καλά με αυτά τα εξωτικά πουλιά που είναι οι τραβεστί. Η ζωή συνεχίζεται, με πόνο βέβαια, γιατί ο ρεαλισμός είναι πρώτα απ' όλα μετουσίωση, πούτον...

Και στο θέατρο, ποια είναι η ρεαλιστική προέγγιση;

Κ.Γ.: Θυμάμαι τη φράση του Λαζάνη, «το θέατρο είναι συμπύκνωση χώρου και χρόνου». Μέσα σε μιάμιση ώρα τα βλέπεις όλα. Δεν χωράει τίποτε πλαδαρό... Δύσκολα πράγματα.

Ποιο μέσο ταιριάζει περισσότερο στην εποχή μας, το θέατρο ή ο κινηματογράφος;

Κ.Γ.: Όλα ταιριάζουν, αλλά με καινούργιο περιεχόμενο και με καινούργια φόρμα. Ότι έχει ο καθένας. Κι ένας που ζέρει ακρότερον, ας το πάρει κι ας βγει έξω στον δρόμο να γλυκάνει τα αυτιά των ανθρώπων. Τίποτε άλλο δεν είναι τόσο επειγόν. Παέχαμε Μπέκετ στις φυλακές, το «Περιμένοντας τον Γκοντό», για δύο μημέρες. Αυτό κι αν ήταν επειγόν. Φωτίστηκε όλο το έργο, τα όποια καλά στοιχεία του βγήκαν στην επιφάνεια και πολλαπλασιάστηκαν. Το θέμα είναι, πας εκεί, στην «πηγή», στα σχολεία, στις φυλακές, στις υποβαθμισμένες συνοικίες. Εκεί είναι το στοιχείο. Δεν είναι μόνο το Φεστιβάλ Αθηνών ο πολιτισμός ή οι μεγάλες αθηναϊκές σκηνές... Θα φτιαχτεί το ισοδύναμο του «κινημάτος της πατάτας» στον πολιτισμό; Είναι πολύ επειγόν. Γιατί διαφορετικά θα έχουμε απλώς «μικρά» καλλιτεχνικά επιτεύγματα. Πόσες φορές θα ανεβάσουμε Τσέχωφ ή Σαΐζπηρ; Στη ζωή μας είμαστε ακάλυπτοι... Πρέπει εσύ να πας να βρεις αυτόν που

σε έχει περισσότερο ανάγκη. Γιατί αν περιμένεις να έρθει μόνος του, δεν θα το κάνει. Θα μείνει στο σπίτι του και τον κειμώνα θα είναι και κουκουλωμένος με κασκόλ και με κουβέρτα, γιατί δεν θα έχει καν θέμανση...

Ποιος θα το φτιάχει αυτό το κίνημα;

Κ.Γ.: Ποιος άλλος; Εμείς, οι ζωντανοί άνθρωποι. Όσοι δεν έχουμε πάι ακόμα στα κυπαρίσσια. Είναι σαν να είσαι δασοφλάκας και έχει πάσι μια πορκαγιά δίλων των δασών. Τι θα πεις, «με υπερβαίνεις»; Σώσε ένα κορμάτι, κάνε αυτό που μπορείς. Αν ήμασταν γιατροί και ήμασταν αριστεροί - όχι απλώς ευαίσθητοι άνθρωποι δεν θα πηγάναιμε δύο ώρες τη βδομάδα σε ένα κοινωνικό iατρείο; Ε, οι καλλιτέχνες θάπτετε να κάνουν το αντίστοιχο κάθε μέρα.

Ο κινηματογράφος όμως είναι μια ακριβή τέχνη... Πώς

χνπς συστηματική δουλειά πάνω στις σκέσεις της ζωγραφικής με το θέατρο, τη μουσική, τη φωτογραφία και τον κινηματογράφο. Το 2003 θα περάσει στη σκηνοθεσία με τον «Δρόμο προς τη Δύση». Ακολουθεί το 2005 το «Γλυκά Μνήμη» και τώρα οι «Μίκρες εξεγέρσεις», που σύντομα αναμένεται να προβληθούν στις αίθουσες... Η Κάτια Γέρου είναι η Άννα, μια γυναίκα της επαρχίας, παντρεμένη μ' έναν άντρα που φέρνει γυναίκες από τη Βουλγαρία και κακομεταξειρίζεται και την ίδια... Μια γυναίκα που ζει με τους εφιάλτες της παιδικής πλικίας, τις μνήμες του βιασμού από τον πατέρα της. Η «χαραμάδα» που ανοίγει στη ζωή της είναι η συνάντηση μ' έναν ζωγράφο παθιασμένο με τα έργα του Μανουήλ Πανσέληνου... «Αυτόν κάπου τον έχω ξαναδεί», λέει σε κάποια στιγμή η Άννα-Κάτια Γέρου παραπρώντας έναν άγιο σε μια ζωγραφιά του Πανσέληνου...

«Μίκρες εξεγέρσεις», υπό τη σκηνοθεσία του Μανουήλ Πανσέληνου

μπορεί κανείς να συνεχίσει να κάνει ταινίες σε αυτή την εποχή της κατάρρευσης;

Κ.Κ.: Στην πρώτη μου ταινία «Ο δρόμος προς τη Δύση», την περίοδο 1999-2002, ήμουνα ήδη υποψιασμένος για τα αδιέξοδα της χρηματοδότησης... Το υλικό των 120 ωρών, από το οποίο προέκυψε, έπειτα από επεξεργασία, η ταινία, στοίχισε περίπου 90.000 ευρώ, εκ των οποίων τα 60.000 ήταν χρηματοδότηση του Κέντρου Κινηματογράφου. Προσπάθησα έπειτα να μείνω πιστός στην εργασία του καμπλού κόστους παραγωγής, όπως κάνω και στη ζωγραφική, όχι για να κάνω οικονομία στο κράτος, αλλά για να μεγάλω πλοκάμια. Δεν απαιτώ από το κράτος στο οποίο εγώ ασκώ κριτική να με χρηματοδοτεί, αλλά δεν θέλω και να με υπονομεύει. Και απαιτώ από το Δημόσιο την επένδυση στον πολιτισμό. Όλοι οι δημόσιοι εργαζόμαστε στην τέχνη είμαστε μέρος αυτού του πολιτισμού. Με μόνο λέξη υπερασπίζομαι το δικαίωμά μου να κάνω ελεύθερο κινηματογράφο.

Κάπου έχεις πει ότι πίσω από ένα έργο τέχνης πάντα υπάρχουν έμφραγματικές ιδέες και ότι για σένα σημασία έχει η πειθαρχία του καλλιτέχνη ως προς τις έμφραγματικές ιδέες του....

Κ.Κ.: Η ευρότητα του πνεύματος που χρειάζεται ο καλλι-

ΓΡΑΜΜΑΤΑ - ΤΕΧΝΕΣ

ΣΥΝΟΙΚΙΕΣ»

τέχνης που θέλει να αλλάξει τον κόσμο προς το καλύτερο απαιτεί εργατικότητα, την αφοσίωση στη μελέτη της κοινωνίας του. Ακόμα και η σκοτεινή τέχνη, οι καταραμένοι καλλιτέχνες όπως τους καταγράφει η Ιστορία, η μαύρη λογοτεχνία, οι σκοτεινοί επιφρεπείς στις αμαρτίες της νύχτας, αφίνουν έργα γεμάτα ανθρώπινο πόνο, ανεκπλήρωτους πόδους, αδικίες της κοινωνίας, απυγείες της ζωής, δύλα όσα οι άνθρωποι ανεξαρτέως υφίστανται. Ο καλλιτέχνης είναι ένας ερευνητής μέχρι τέλους και σπουδάζει σ' όλη την τη ζωή...

■ Ποια έννοια έχει για σένα η πίστη;

■ Κ.Κ.: Ποτέ δεν τραβάω μια πινελιά εάν δεν πιστεύω ότι αυτή η πινελιά θα αλλάξει τον κόσμο. Είναι τρέλα, αλλά έτσι είμαι, αυτή είναι η δική μου πίστη.

■ Και ο Μαγουάλη Πανσέληνος; Αναδεικνύεται μέσα από την ταινία, έργο του Πανσέληνου στο Ακλαδοχώρι Σιδηροκάστρου...

■ Κ.Κ.: Αυτός και ο Τζίτο θεμελιώναν την έννοια του ρεαλισμού στη ζωγραφική... Και όχι μόνο στη ζωγραφική. Και ο Πανσέληνος είναι ο δάσκαλος του Θεοφάνη του Έλληνα, που είναι ο δάσκαλος των Αντρέι Ρουμπλιόφ. Σε μια περίοδο παρακμής του Βυζαντίου υπάρχει ο καρά της ζωής στη ζωγραφική του Πανσέληνου...

■ Γιρίζοντας πίσω στα 1967, τότε που ήσουν μπροστά από την κάμερα, ως «αρχηγός των επαναστατημένων φοιτητών» στο «Κιέριον» του Δήμου Θέου, τι έκεις κρατάσσει από εκείνη την εποχή;

■ Κ.Κ.: Αυτό που με σφράγισε και που εξακολούθων τα τιμών είναι ο τρόπος παραγωγής του Θέου. Όχι μόνο από την οικονομική πλευρά, αλλά κυρίως η τολμή του να αυτοσχεδιάζει, ρισκάροντας κάθε λεπτό την ισορροπία της ταινίας του. Αρχικά είχε επιλέξει τον Κοσμά Ψυχοπαΐδη για τον ρόλο του φοιτητή που καπογράθηκε για τον φόνο, μετά βρέθηκε γιών να είμαι στο πλάτο και να παίζω τον ρόλο. Παραμονές δικτατορίας, μέσα σε μια ατμόσφαιρα δημιουργικότητας που ξεπέρασε από τις εμπειρίες μας από το τότε φοιτητικό κίνημα, το 1-1-4, το 15% για την παιδεία, τους Αποστάτες, όπλη εκείνη την έντονη κατάσταση που ζούσαμε χωρίς να έχουν περάσει ούτε καν είκοσι χρόνια από τον Εμφύλιο.

Δεν υπήρξε ποτέ καθαρή, ανυπόκριτη περίοδος στην τέχνη από τα χρόνια εκείνα. Θυμάμαι τον Πανουσόπουλο να ρισκάρει με ελάχιστο φως στα γυρίσματα, τους διαλόγους να γράφονται και να αλλάζουν επί τόπου. Κυρίως αυτό που θυμάμαι είναι η έννοια της οικονομίας, όχι σαν άλλεψη αλλά σαν μέρος της «φόρμας». Αυτό με σφράγισε και αυτό κουβαλάω σαν κληρονομιά από τον Δήμο Θέου... Και μου χρειάστηκε. Περάσανε σαράντα τόσα χρόνια από το «Κιέριον» και βρέθηκα στη θέση να γυρίζω μια ταινία μόνος, χωρίς ενίσχυση από το Ελληνικό Κέντρο Κινηματογράφου με μόνη στήριξη το φίλο μου Νίκο Πολίτη, ένα δυο φίλους ακόμα και φυσικά την Κάτια Γέρου. Δύσκολα γυρίσματα εκτός έδρας, με διπλές εγκειρίσεις στη γόνατά μου, χωρίς χρήματα, κατάφερα να τελειώσω την ταινία με 16άρι φιλμ, χωραπόντας ελάχιστα χρήματα μετά από ένα χρόνο.

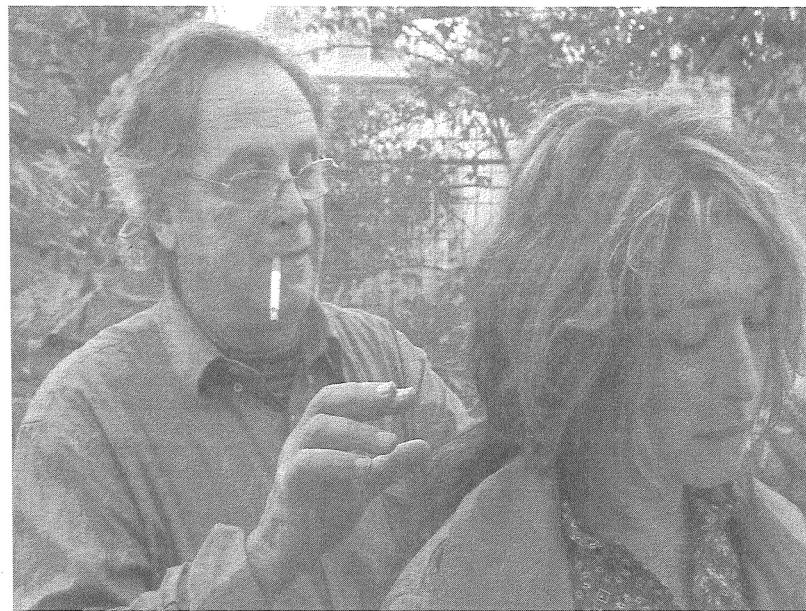
■ Ποιες είναι οι διαφορές από τότε;

■ Κ.Κ.: Τότε οι κινηματογραφιστές είχαν «θέμα», είχαν ενδιαφέρον για την Ιστορία, είχαν αλληλεγγύη... Εμεθα πολλά στο σύντομο διάστημα των γυρισμάτων με τον Θέο, κυρίως διδάκτικα ταπεινότητα, ήδος, πολιτική γραφί, εντιμότητα, μαστοφορίκη, αλλά ήμουν έποιμος να τα διδαχτώ. Στη ζωγραφική είναι φυσικό να δημιουργήσεις ένα σύμπαν από το τίποτα, στο σηνερά δεν είναι καθόλου αυτονόητο και στην Ελλάδα κυριαρχεί ένας αμερικανικός τρόπος μακριμαλιστικής διαίσχεως που απαιτεί κεφάλαιο και διαπλοκή. Η γραφί του Θέου είναι κυρίως ένας άλλος τρόπος παραγωγής, ουσιαστικά μινιμαλιστικός, με την πράξη να προγείται της θεωρίας.

■ Πρόσφατα έκλεισε για σένα, ένας κύκλος έξι ετών διδασκαλίας στη Σχολή Καλών Τεχνών της Θεσσαλονίκης...

■ Κ.Κ.: Τα έξι χρόνια στη σχολή

λίγη πέρασαν πολύ γρήγορα, αλλά επειδή έφυγα απότομα μου είναι δύσκολο να κάνω απολογισμό. Η σκέση μου με τους μαθητές είχε δύο στοιχεία που κτίστηκαν με κόπο και αισθάνομαι ότι έμεινε κάπως στον αέρα, ημιτελής. Το ένα είναι η πολύ καλή σχέση με τους συναδέλφους στο εργαστήριο που μιοράζασταν το διδακτικό έργο, τον Μπάμπη Βενετόπουλο και τον Βασιλί Βασιλάκη. Μαζί σπάσαμε το εργαστήριο, με απόλυτη ελευθερία και ποικιλά έκφραση. Ο καθέ-

Ο Κυριάκος Κατζουράκης και η Κάτια Γέρου στα γυρίσματα των «Μικρών εξεγέρσεων».

νας από τους τρεις μας αξιοποιούσαν αυτό που ήξερε να κάνει στην προσωπική του δουλειά με αποτελεσματικό τρόπο και οι μαθητές αποκτούσαν ό,τι εμείς μπορούσαμε να προσφέρουμε, χωρίς εμπόδια. Η αρμονική συνεργασία μας, μακράν κάθε τυπικότητας βαθμίδων και ιεραρχίας, μας είχε δεσμεύσαν σαν διδακτική ομάδα... Το δεύτερο στοιχείο ήταν η προσωπική μου εξέλιξη σε σχέση με την ποικιλία και την πολυγλωσσία των σπουδαστών που δουλεύαν στο εργαστήριο. Στα μεγάλα εκκρεμή ζητημάτα της τέχνης -τι είναι το ταλέντο, τι σημαίνει έκφραση, ποια είναι η σχέση του πανεπιστημίου με την καλλιτεχνική διδασκαλία και τόσα άλλα- άρχισα να βρίσκω έμπρακτες απαντήσεις και μονοπάτια σκέψης. Παράδειγμα περότυνη προς τους σπουδαστές να δουλεύουν σε δύο επίπεδα ταυτόχρονα, ήταν και παραπομπής προς εμένα τον ίδιο. Εννοώ τη διπλή διαδικασία της εξέλιξης μέσω της καθημερινής άσκησης και ταυτόχρονα μέσα από τη συμμετοχή στην κοινή μου στην Αθήνα και στο Λονδίνο. Ομολογώ ότι τον τελευταίο χρόνο που κατέφερα να οργανώνω το περιεχόμενο του βιβλίου δυσκολεύτηκα -ακόμα δυσκολεύομαι- να απομακρύνω από μέσα μου, γράφωντας, τη φρίκη που ζόρυμε, την κατάπτωση της κοινωνίας μας, την απαξίωση των δύσκολων πράγματων, κι όμως πολλές φορές έχω δει στα μάτια των σπουδαστών τη δύναμη για σύνθετη έρευνα...

■ Ποια είναι τα επόμενα σχέδια σαν αυτό τον καιρό;

■ Κ.Κ.: Στα σχέδιά μου είναι η οργάνωση της αναδρομικής μου έκθεσης στο Μπενάκη τον Μάρτιο του 2013. Η έκθεση θα συνδεύεται από ένα μεγάλο βιβλίο με πολλά έργα μου, μαζί με ένα δεύτερο βιβλίο που γράφω τα τελευταία χρόνια, ένα είδος ημερολόγιου σκέψων πάνω στην τέχνη και τη σκέψη της με τη ζωή μου στην Αθήνα και στο Λονδίνο. Ομολογώ ότι τον τελευταίο χρόνο που κατέφερα να οργανώνω το περιεχόμενο του βιβλίου δυσκολεύτηκα -ακόμα δυσκολεύομαι- να απομακρύνω από μέσα μου, γράφωντας, τη φρίκη που ζόρυμε, την κατάπτωση της κοινωνίας μας, την απαξίωση των δύσκολων πράγματων, κι όμως πολλές φορές έχω δει στα μάτια των σπουδαστών τη δύναμη για σύνθετη έρευνα...

■ Κ.Κ.: Η ευρύτητα του πνεύματος που χρειάζεται ο καλλιτέχνης που θέλει να αλλάξει τον κόσμο προς το καλύτερο απαιτεί εργατικότητα, αφοσίωση στη μελέτη της κοινωνίας...

■ Κ.Κ.: Ναι, πιστεύω την κατάφερει να την προσέχει με σκέψη της εκλογές, σαν να είναι η μόνη ελπίδα για γίνεται κάτιο καλό. Σκέπτομαι ότι δεν θέλω να αφήσω αυτήν την ελπίδα έξω και προσπαθώ να τη συμπεριλάβω, χωρίς να πολιτοκολογώ...

» Κ.Γ.: Δεν είναι μόνο το Φεστιβάλ Αθηνών ο πολιτισμός ή οι μεγάλες αθηναϊκές σκηνές... Θα φτιαχτεί το ισοδύναμο του «κινήματος της πατάτας» στον πολιτισμό; Είναι πολύ επείγον. Γιατί διαφορετικά θα έχουμε απλώς «μικρά» καλλιτεχνικά επιτεύγματα. Πόσες φορές θα ανεβάσουμε Τσέχων ή Σαΐζιπρ; Στη ζωή μας είμαστε ακάλυπτοι...

» Κ.Κ.: Η ευρύτητα του πνεύματος που χρειάζεται ο καλλιτέχνης που θέλει να αλλάξει τον κόσμο προς το καλύτερο απαιτεί εργατικότητα, αφοσίωση στη μελέτη της κοινωνίας...